

İbn Cemâa'dan ilim tahsil etti. Şemmâiye ve Unukulcemel medreselerinde ders verdi. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Kâdî İbn Haydere, İbn Haldûn, İbn Arafe el-Vergammî ve Muhammed b. Saïd er-Ruaynî gibi âlimler bulunmaktadır. Mâlikî mezhebinde tercih ehli âlimlerden olan İbn Abdüsselâm 734 (1334) yılında Tunus'ta başkadılık (kâdîlcemâa) görevine getirildi ve bu görevini 22 Receb 749 (16 Ekim 1348) tarihinde vefatına kadar sürdürdü.

Eserleri. 1. Tenbîhü't-tâlib li-fehmi el-fâzi Câmî'i'l-ümmehât li'bni'l-Hâcib (Tenbîhü't-tâlib li-fehmi kelâmî'bni'l-Hâcib, Şerhu Câmî'i'l-ümmehât). Mâlikî fakihlerinin ileri gelenlerinden İbnü'l-Hâcib'in Câmî'u'l-ümmehât (el-Muhtaşar) adlı eserinin en önemli şerhlerinden olup Fas'ta Hizânetü'l-Karaviyyîn'de (nr. 408, 409, 410) eksik bazı nüshaları bulunmaktadır (ayrıca bk. Brockelmann, I, 373). 2. *Dîvânü fetâvâ* (Fetâvâ; bk. a.g.e., II, 318).

BİBLİYOGRAFYA :

Nübâhî, *Târihu kuḍâtî'l-Endelûs*, Beyrut 1403/1983, s. 161-163; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müḡheḡ*, II, 329-330; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhic), Beyrut 1971, s. 354; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl*, II, 133; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, II, 406; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 155-156; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 210; Brockelmann, *GAL*, I, 373; II, 318; *İzâhu'l-meknûn*, I, 351; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 77; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, X, 171; Hacıvî, *el-Fikrû's-sâmî*, II, 241; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahḡḡḡḡḡ Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1400/1980, I, 391-394; Mahfûz, *Terâcimü'l-mu'ellifin*, III, 325-328.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

İBN ABDÜSSELÂM el-MENÜFÎ

(ابن عبد السلام المنوفي)

Ebü'l-Hayr Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Menüfî (ö. 931/1525)

Şâfiî fakihî.

14 Rebîülevvel 847 (12 Temmuz 1443) tarihinde Aşağı Mısır'daki Menûf şehrinde doğdu. Bazı kaynaklarda künyesi Ebü'l-Abbas olarak geçmektedir. Öğrenim hayatına babasından aldığı derslerle başladı. Kur'an-ı Kerim'in yanında Cemmâilî'nin 'Umdetü'l-aḡkâm'ını, Beyzâvî'nin *Minhâcû'l-vuḡûl*ünü ve İbn Mâlik et-Tâ'nin *el-Elfiyye*'sini ezberledi. Sâlih b. Ömer el-Bulkinî ve Celâl el-Bekrî gibi meşhur fakihlerden fıkıh okudu. Muhammed b. Abdurrahman es-Seḡâvî'den hadis dinledi. Ayrıca Bedreddin Hasan b. Ali b. Muhammed el-A'rec, Muhammed b. Kâsım b. Ali ve Zeynüddin Abdürrahîm b. İbrâ-

him el-Ebnâsî gibi âlimlerden ders aldı. Hac için gittiği Mekke'de bir müddet ikamet ederek Mekke Kadısı Burhâneddin İbn Zahîre'nin derslerine katıldı. Şerefeddin Zâviyesinde hadis dersleri verdi. Fıkıh, hadis, tarih, nahiv gibi ilim dallarında eser verecek bir seviyeye ulaşan İbn Abdüsselâm, Menûf ve Kahire kadılıklarında Zekerîyyâ el-Ensârî'ye niyâbette bulundu.

Eserleri. 1. el-Feyzü'l-medîd fi aḡ-bârî'n-Nîlî's-sa'îd. Nil nehrinin tarihi ve özelliklerini konu alan, aynı zamanda döneminde Nil'e ilgili rivayetleri ve halk inanışlarını yansıtan dört bölümlük bir eser olup birinci bölümün ilk üç faslı M. Bargès tarafından Fransızca çevirisiyle birlikte yayımlanmıştır (bk. bibl.). 2. *el-Bedrû't-tâli' mine'd-ḡav'i'l-lâmî'*. Hocası Seḡâvî'nin *ed-ḡav'ü'l-lâmî'* adlı biyografik eserinden seçmeleri ihtiva eder (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1012). 3. *en-Naḡḡa bimâ ebdethü'l-ḡariḡa*. Tasavvufi bir eserdir (bu eserlerin yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 43, 380; *Suppl.*, II, 406).

Müellifin, kaynaklarda adı geçmekle birlikte günümüze ulaştığı tesbit edilemeyen ve çoğu belli bir konuya tahsis edilmiş risâle mahiyetinde olduğu anlaşılan diğer eserlerinin başlıcaları şunlardır: *en-Nuḡbetü'l-'Arabîyye fi ḡallî el-fâzî'l-Âcurrûmiyye*, *Tezkiretül-'âbid fi şerḡi Muḡaddimetü'z-Zâhid*, *el-İḡnâ' fi şerḡi Muḡḡḡari Ebî Şüḡâ'*, *İbtiḡâcû'l-'ayn bi-ḡukmî's-şürûḡ beyne'l-mütebâyi'ayn*, *el-Havâḡirü'l-fikriyye fi fetâvâ'l-Bekriyye*, *Ref'u'l-melâme bi-ma'rifeti şürûḡil-imâme*, *İrgâdû'n-nâsiki'l-mütezarri' ilâ menâsiki'l-mütemetti'*, *İ'lâmü'l-maḡrûr bi-ba'zi aḡvâlî'l-mevt ve'l-kubûr*, *el-Lafzü'l-mükkerrem bi-ḡaḡâ'îşî'n-nebî şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*, *İn'âmü'l-ḡâlik bi-zîyâreti ḡayri'l-ḡalâ'ik*, *Terḡibü's-sâmî' fi's-şalât 'alâ ḡayri's-şâfi'.*

BİBLİYOGRAFYA :

Seḡâvî, *ed-ḡav'ü'l-lâmî'*, II, 181-182; Gazzî, *el-Keḡâkibü's-sâ'ire*, I, 154; *Keḡfû'z-zunûn*, II, 1089, 1304; Flügel, *Handschriften*, II, 345-346; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 140-141; Serkis, *Mu'cem*, II, 1807; Brockelmann, *GAL*, II, 43, 380; *Suppl.*, II, 406; *İzâhu'l-meknûn*, I, 9; II, 315, 386; Tebrîzî, *Reyḡânetü'l-edeb*, Tebriz, ts. (Çâphâne-i Şâfak), VI, 20-21; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 221-222; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, II, 150-151; a.mlf., *Mu'cemü'l-muḡannifi'l-kütübî'l-'Arabîyye*, Beyrut 1406/1986, s. 75; Muhammed Cemâleddin eş-Şûrbâcî, *Ḳâ'ime bi-evâ'ilî'l-maḡbû'atî'l-'Arabîyyetü'l-maḡfûza bi-Dârî'l-Kütüb*, Kahire 1383/1963, s. 81; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 314; M. Bargès, "Les sources du Nil", *JA*, III. serî, III (1837), s. 97-164; IX (1840), s. 101-131; IV. serî, VII (1846), s. 485-521.

H. YUNUS APAYDIN

İBN ABDÜSSEMÎ

(ابن عبد السمیع)

Ebü Tâlib Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdissemî el-Kureşî el-Hâşimî el-Vâsîti (ö. 621/1224)

Hadis ve siyer âlimi.

10 Ramazan 538'de (17 Mart 1144) doğdu. Kur'an öğrenimine Vâsıt'ta başladığına göre (Münzirî, III, 114) burada doğduğu söylenebilir. Başlıca Kur'an hocaları Ebû's-Saâdât Ahmed b. Ali b. Halîfe ve kıraat âlimi İbnü't-Tahhân'dır. Yine Vâsıt'ta dedesi Ebü'l-Muzaffer Abdüssemmî, Ebü'l-Mufaddal Muhammed b. Muhammed b. Ebü Zembeka, Ebü'l-Hasan İbn Negübâ ve Şâfiî fakihî Ebü Ca'fer İbnü'l-Bûkî gibi şahsiyetlerden hadis dinledi. Bağdat'ta Sa'dullah b. Hamdî, Ebü'l-Muzaffer Hibetullah b. Ahmed İbnü's-Şîbî, İbnü'l-Battî diye anılan Ebü'l-Feth Muhammed b. Abdülbâkî, Ebü Ya'lâ Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Ferrâ, Ebü'l-Hasan Ali b. Abdurrahman İbn Tâcülkurrâ gibi âlimlerin derslerine katılarak hadis öğrenimini sürdürdü.

Vâsıt'ta hadise dair pek çok eseri tadrîs eden, bu arada İbn Negübâ'dan dinlediği Müsedded b. Müserhed'in *el-Müsneḡ*'ini okutan İbn Abdüssemmî'nin talebeleri arasında Ebü't-Tâhir İbnü'l-Enmâtî, Abdüssamed b. Ebü'l-Ceyş, İbnü'd-Dübeysî ve İzzeddin el-Fârûşî gibi âlimler sayılabilir. İbn Nukta onun sika, bilgisine ve kaynaklarına güvenilir bir âlim olduğunu söylerken İbnü'd-Dübeysî ve Zehebî de kendisi ve başkaları için çok şey yazdığını belirtmişler, sika olduğu görüşüne katılmışlardır. İbnü'l-Cezerî İbn Abdüssemmî'in ayrıca iyi bir mukrûf olduğunu kaydetmiştir. Faziletli bir kişiliğe sahip olduğu belirtilen İbn Abdüssemmî 6 Muharrem 621'de (29 Ocak 1224) Vâsıt'ta öldü ve şehrin batısında Verrâkin mahallesinde defnedildi.

Eserleri. İbn Abdüssemmî'in günümüze ulaşan tek eseri *Lübâbü'l-menḡûl fi şerefi (fezâ'ili)'r-Resûl* adını taşımaktadır. Eser üç bölüme ayrılmış olup her bölüm on fasıldan meydana gelmektedir. Birinci bölümde Resûl-i Ekrem'in nesebi ve yaratılış özelliklerinden, peygamberliğine delâlet eden işaretlerle önceki kitapların onu müjdelemesinden bahsedilmiş, ikinci bölümde peygamberlikten evvelki yaşamış tarzı, doğruluğu, kötü şeylerden sakınması, kendisine gaipen ilk hitapların gelmesi, peygamberliğini açıklayıp insanları davet etmesi, hanımları, çocukları ve di-

İBN ABDÜŞŞEKÛR

(bk. BİHÂRİ).

İBN ABDÜZZÂHİR

(ابن عبد الظاهر)

Ebü'l-Fazl Muhyiddin Abdullah
b. Abdizzâhir b. Neşvân es-Sa'dî
er-Ravhî el-Cüzâmî
(ö. 692/1293)

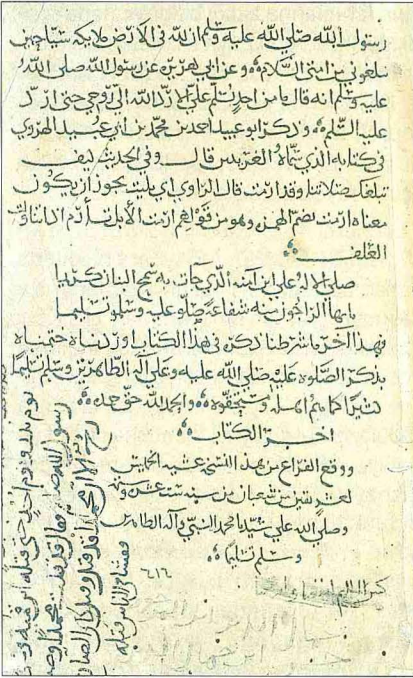
Bahrî Memlûkleri döneminin
ünlü kadî, münşî, şair ve tarihçisi.

620'de (1223) Kahire'de doğdu. Abdül-melik b. Mervân'ın Filistin emîri Ravh b. Zinbâ' el-Cüzâmî'nin soyundan gelen kuraat ve nahiv âlimi Ebû Muhammed Reşîdüddin Abdüzzâhir'in oğludur. Hayatının yaklaşık ilk kırk yılı hakkında fazla bilgi yoktur. Kaynaklar sadece tahsilini Kahire'de yaptığını, Ca'fer el-Hemdânî, Abdullah b. İsmâil b. Ramazan ve Yûsuf b. Mahlîl ve diğer bazı âlimlerden dinî ilimler okuyup onlardan hadis rivayet ettiğini ve özellikle fıkıh, hadis ve lugat ilimleriyle edebiyat alanında büyük şöhret kazandığını yazar; talebeleri ve kendisinden hadis nakledenler arasında da Birzâfî, İbn Seyyidünnâs ve Ebû Hayyân Esîrüddin'in isimlerini verir.

İbn Abdüzzâhir, Arap dili ve edebiyatı alanında temayüz etmesi sebebiyle zamanın idarecilerinin dikkatini çekmiş olmalıdır. Nitekim Bahrî Memlûkleri'nin ilk yıllarından itibaren Dîvân-ı İnşâ'da görevlendirilmiştir. Ne zaman çalışmaya başladığı belli değilse de bizzat kendisinin, Sultan Kutuz'un Moğollar'la savaşmak için Suriye'ye düzenlediği sefere katıldığını ve büyük emirlerle birlikte olduğunu söylemesinden (*er-Ravzü'z-zâhir*, s. 64) 1260 yılında görevi başında bulunduğu anlaşılmaktadır. Sultan Kutuz'un yerine geçen I. Baybars onu "sâhibü Dîvân-ı İnşâ" unvanıyla bu divanın reisliğiye getirmiştir. Baybars zamanında yazdığı ilk önemli resmî yazı sultanın Altın Orda Hanı Berke'ye gönderdiği mektuptur. İbn Abdüzzâhir bundan sonra Baybars adına, bir kısmı kendi eserleriyle günümüze ulaşan çok önemli resmî yazılar kaleme almıştır. Bunların en önemlilerinden biri 29 Zilhicce 660 (14 Kasım 1262) veya 8 Muharrem 661 (22 Kasım 1262) tarihinde Baybars'ın, daveti üzerine Kahire'ye gelen Abbâsî ailesinden Hâkim - Biemrillâh Ahmed'e biat ettiği ve ondan sultanlık menşuru aldığı merasimde okuduğu hutbenin metnidir. Halife ilân edilen Ahmed'in Abbâsî

hânedanından olduğunu belgeleyen Kadî Tâceddin Abdülvehhâb tarafından hazırlanmış şecereyi de o okumuştur. Aynı yıl içinde Habeş ve Moğol hükümdarlarına gönderilen mektupları da yazan İbn Abdüzzâhir, Emîr Kemâleddin b. Şîr ile beraber Akkâ melikinden sultana sadakat yemini almaya gittiye de bunu başaramadan geri döndü. 662 (1264) yılında Sultan Baybars'ın oğlu el-Melikü's-Sa'id'i veliaht tayin ettiğine dair taklidini, 674 (1276) yılında da veliaht ile Emîr Seyfeddin Kalavun'un kızı arasında kıyılan nikâh akdiyle ilgili mukaveleyi kaleme aldı ve törende bizzat okudu. Sultanın diğer hükümdarlar ve kendi devlet ricâliyle yaptığı her türlü yazışmayı kaleme alan İbn Abdüzzâhir'in sanatlı nesir (inşâ) alanında örnek gösterilen önemli yazılarından biri de Nûbe'nin fethini müjdeleyen Emîr Şemseddin Aksungur'a gönderilen tebriknâmedir.

Kalkaşendî'nin, Baybars zamanında Dîvân-ı İnşâ'da görev yapan "kâtibü'd-dest" veya "kâtibü'd-derc" unvanlı üç münşîden biri ve onların başkanı olduğunu söylediği İbn Abdüzzâhir (*Şubhu'l-a'sâ*, I, 104), bazı tarihçilere göre Sultan Kalavun (1279-1290) tarafından kâtibü's-sırlığa getirilmiştir (İbn İyâs, I, 348, 372; Makrîzî de ondan kâtibü's-sır olarak bahseder). Ancak bazı tarihçiler, İslâm dünyasında ilk defa Kalavun tarafından kurulduğunu söyledikleri bu önemli kadroya İbn Abdüzzâhir'in değil onun oğlu Fethuddin'in getirildiğini kabul etmektedirler. Bunlardan İbn Tağrîberdî, konuyu geniş bir şekilde inceleyerek bu görevin İslâm devletlerinde ilk defa Memlûkler'de ve Kalavun'un bu icraatıyla ortaya çıktığını ve ihdasının sebebini delilleriyle açıklamaya çalışmıştır. Buna göre I. Baybars zamanında sultan adına devâdâr tarafından İbn Abdüzzâhir'e yazdırılan bir mersûmda (menşur, ferman) geçen rakamlar iltibası yolu açmış, sultanın bu yanlış kâtibine yakıştıramadığını söylemesi üzerine İbn Abdüzzâhir hatanın kendisinden değil onu yazdırandan kaynaklandığını, çünkü kendisinin devâdârın söylediklerini aynen yazdığını belirtmiştir. Kâtibini haklı gördüğü anlaşılan Baybars, bu gibi durumlara meydan vermemek için sultan adına yazılacak yazıların vezir veya devâdârı araya koymadan doğrudan sultan tarafından yazdırılmasının doğru olacağını ifade etmiş, ancak bu niyetini gerçekleştiremeden ölmüştür. Bu olay sırasında Baybars'ın yanında bulunan Kalavun, tahata oturunca onun düşüncesini hayata ge-

İbn Abdüsse-mî'n *Lûbâb'ul-menkûl fî şerefi'r-Resûl* adlı eserinden bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 270, vr. 212*)

ğer akrabaları, müşriklerin ona eziyetleri ve güzel ahlâkı hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Hz. Peygamber'in hicreti, gönderdiği seriyyeler, mucizeleri, gayba ve geleceğe dair verdiği haberlerin vâki olması, Allah'ın Kur'an'da onun hakkındaki bazı övgüleri, tebliğ ettiği dinin ve ümmetinin fazileti gibi konular ele alınmıştır. Eserde yer alan bilgiler çeşitli kaynaklardan isim zikredilerek nakledilmiş, ancak senedler çıkarılmıştır. Eserin 616 (1219) yılında istinsah edilen bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Kılıç Ali Paşa, nr. 270, 216 varak), 1011 (1602) tarihli diğer bir nüshası da Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde (Aziz Mahmud Hüdayî, nr. 1072) bulunmaktadır. İbn Abdüsse-mî'n ayrıca *Fezâ'ilü'l-eyyâm* ve *ş-şühûr*, *Ta'bîr'ü'r-rü'yâ* ve *en-Nuhab fi'l-ḥuṭab* adlı eserleri kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nukta, *et-Takyîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1408/1988, s. 345; İbnü'd-Dübeysi, *Zeylû Târîhi Bağdâd* (Hatîb, *Târîhu Bağdâd* içinde), s. 243-244; Münzirî, *et-Tekmilâ*, III, 114; Zehbî, *A'lâmü'n-nübela'*, XXII, 185-187; a.mlf., *Ma'rîfetü'l-kurra'* (Altıkulaç), III, 1191-1192; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 377; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 932.

TAYYAR ALTIKULAÇ